

Összeállító: S. UDVARHELYI HOMISZ. SZ.

Összeállítás ideje: 1979.

TART.: S. UDVARHELYI JELESNAPI ÉS CSALÁDI ÉLET
SZOKÁSAIHOZ KAPCSOLÓDÓ TÁRGYAK

6 lap

Földrajzi mutató: SOMOGYUDVARHELY

Szakmutató: XIX, A, B)

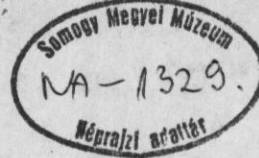
PAPÍRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁRMAJUS

ÁTVÉVETVE AZ EGYS. LTK. 4241-es TÉTELE ALÓL

Somogyudvarhelyen előforduló jeles-napi és a családi élet szokásainoz kapcsolódó tárgyak azon bemutatása és leírása melyek még ismeretek és fellelhetők.

1. Farsang: Maszka készítése. Készült papirból és átlátázó ruhából, melyet az arcra tettek, hogy fel ne ismerjék viselőjét. Papírt kivágták és kendercérnával, vagy madzaggal az arcra erősítették. Az átlátázó ruhát, melynek tillangli volt a neve csak a z arcra borították. Ezen kívül az arc festésével / bajusz, szakáll/ és r agasztásával is igyekeztek meg nem ismerhetővé tenni magukat, Farsangolás vizkeresztől hushagyóig tartott. Akik nem mertek másként elmenni a lányos házhoz, felöltöztek maszkába. Legtöbbször cigány ruhába szoktak felöltözni. Általában a férfiak kasmirszoknyás nőknek, a nők pedig férfiakkal. A farsangot hushagyó keddi bállal zárták, melyre szolgálónak, szolgálónak kimenőt adtak. Éjfélkor vége volt a zenének, kezdődött a nagybójt és husvétig nem táncolhattak. Mellékelt tárgy: maszka.
2. Húsvét: Tojások himezése. Leforrázzák a vöröshagyma héját és míg a lé egy kicsit hül, a nyers tojásokat meghimezik, forró viaszba mártott gicával. A viasz rögtön ráfagy a tojásokra. Másnap újra felteszik a vöröshagyma héját levével és abban megdözik a tojásokat. Mikor a tojás megfő, vászonruhával letörlik róla a viaszt és annak a helye marad sárga, azaz a minta. Kia zsirral, vagy szalonnabőrkevel megkenik. hogy fényesebb legyen. Gica: Kihegyezett botra bádogot, vagy cipőfűző szilárd végét erősítették.

M inták:

rozsmaring

fenyőág

pipitér

lóherlevél

eperlevél

labdarózsa

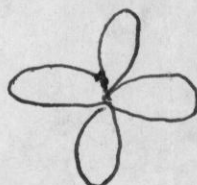
ládás

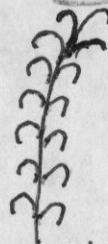
tulipán

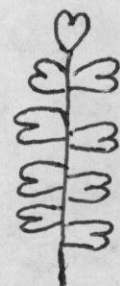
csibeláb

tökmag

gyöngyvirág

kujcsvirág

Mellékelt tárgy: 12 drb. himes tojás. (X)

3. Mátkázó vas árnap. Mátkatál - komatál. Husvét utáni vasárnap. Két barátnő küldte egymásnak egy harmadiktól. Ha elfogadta a komatálat, meg~~erős~~ itették a barátságot és később egymást hívták el komának.

Komatál tartalma. [Egy mintás tányérba tettek tojást, almát, narancsot, egy üveg bort, melyre rozmaringból koszorut kötöttek, melyet fel is pántlikáztak. Az üvegre esetenként kukorist is helyeztek. Ezt a küldeményt egy mintás szóttos szakajtó ruhába kötötték és úgy vitték a falun végig. Mikor a komatál vivő beért a házba a következő versikét mondta:

Komatálat hoztam
 Fel is koszoruztam
 Koma küldte komának
 Koma váltsa magának
 Ha nem váltja magának
 Vissza viszem komának

Aki elvállalta a barátságot, komaságot, annál ott maradt a komatál.]

Mellékelt tárgy: komatál.

79.16.3!
 12.04.10.3!
 (X)

4. Szentgyörgynap. Április 24. Ezen a napon minden gazda tuskéságot rakott a kiskapura és az istálló ajtóra. Ezenkívül az istálló ajtóba söprüt és vasvillát is raktak. Mindkettő célja az volt, hogy a boszorkány be ne mehessen és meg ne rontsa az állatokat. *GONDOKHÍZ*

Mellékelt tárgy: Utcai kiskapu tuskével.

5. Lucanap: [December 13. Lucaszék. Lucanaptól karácsonyig készült tizenhárom szál vesszőből. Minden nap egy-egy szál vesszőt fontak el. Karácsony szent estéjén vitték el a keresztuttra, akik elmerték vinni. Elbeszélés szerint egy emberről tudnak, Méhes Józsefről, aki már meghalt, hogy az elkészített lucaszéket éjjélkor kimente vinni a keresztuttra. Bottal egy nagy kört kerített maga körül, annak közepére tette a lucaszéket és ráült. Hamarosan megjelentek az ördögök négyesfogattal., fekete hintóval és pénzt csörgeteve kérték, hogy szálljon le a lucaszékről. Ő nem szállt le és az ördögök elmentek, mert közben éjjél elmúlt. Másnap reggel elment megnézni, hogy mit dobáltak az ördögök és csupa fekete szén darabokat taált ott a fényes pénzek helyett. Az ördögök az embert akarták pénzen megvenni maguknak.]

Mellékelt tárgy lucaszék.

79.16.5
 NH

Lucanapi kotyolás. Legények lucanapján el szoktak menni kotyolni. Amikor

odaérnek a házhoz, bekopognak és megkérdezik: Szabad-e kotyolni? Legtöbb he lyen az a válasz, hogy szabad. Ekkor leteszik a szoba közepére a tuskót. amit magukkal hoztak, ráülnek és ezt a verset mondják:

Hála Isten megértük a Luca napját
 Adja meg a jó Isten, hogy jövő ilyenkor is megérhessük.
 De nem ilyen búval, bánattal
 Hanem örvendetes napokkal.

hú

Adjon Isten sok búzát, bort, erőt egészséget
Olyan szalonnája legyen kentek dísznajának,
mint a mestergerenda.

Kitty-kotty, kitty-kotty gelegonya kettő
Én tököm is kettő.

Akkora csöcse legyen a kentek lányának,
mint a bugyogós korsó.

Annyi csirkéjük legyen kenteknek, mint égen a csillag,
földön a fűszál.

Kitty-kotty, kitty-kotty gelegonya kettő
Én tököm is kettő.

Adjon Isten két ólat, száz malacot
Egyik ólból kifussanak, másik ólba befussanak.

Kitty-kottykitty-kotty gelegonya kettő
Én tököm is kettő.

Egy másik változata a kotyoló versnek:

Szerencsés jóreggelt kívánok mindnyájuknak,
A Lu cával együtt az egész házuknak.

A jó Isten e házra annyi áldást adjon,

Ahány csillag az égen legyen.

Csirke, liba, tyúk, lúd úgy elszaporodjék,

Hogy az egész udvar mind betollasodjék.

A tehenük egy évben két borjút is hozzon,

Hogy az meddő ne maradjon.

Bor, búza, békesség virágozzék nagyon,

A magyarok Istene soha el ne hagyjon.

Addig nem volt szabad felkelni a kotyolónak a tuskóról, míg a gazda-
asszony kukoricát nem hintette hegyibe egy szakasztóból, mondván:

putyorám, putyorám Ezután pálinkával kínálták a kotyolókat.

Mellékelt tárgy: fatuskó és szakasztó.

6. Karácsony szent este, december 24. Betlehemezés. Kezdődött adventtal és végződött karácsony este. Iskolás gyerekek jártak betlehemezni. Egy szalmával, vagy sással fedett istállót vittek magukkal, melyben jászol volt, benne a kis Jézussal, mellette Mária és József, körülötte pásztorok és állatok. Az alakokat legtöbbször agyagból, vagy papírból készítették. Kívül az istálló elejére a betlehemi csillagot tették. A betlehemezést csoportosan végezték, angyal, pásztor és Dadó szerepében. Ez a következőképpen történt: Az angyal beszólt a házigazdának: Szabad-e a betlehemet bevinni? A házigazda kiszólt; szabad. Ekkor az angyal a betlehemet bevittte, pásztorok mentek utána, Dadó kint maradt. Betlehemet az asztalra tették. Angyal: Jó szívvel köszöntjük e háznak gazdáját, híj asszonyát és vele az egész családját. Engedjék meg nekünk egy kis időre, hogy szives türelmüket vehessük igénybe. Az éjjel mi virasztottunk, betlehem környékén, fényes csillag jelent meg az éjnek sötétjén. Ámultunk, csodálkoztunk rajta, angyal röppent fölénk, és ez volt a szózata: Örvendjete jó pásztorok, fiatalok, vének, megszületett kis Jézus a ti idvösségtek. Menjete imádni

Dávid városába, Jézuskának csipős széltől piros az orcéja.

Ének: Mennyből az angyal/ szüveg ismert /

Első pásztor kiszól: Gyre be te vén Dadó! mert ottkinn megfagyó.

Dadó:/ az ajtót kinyitja és beesik a konyhába és mondja / Ti csak ittbenn isztok, meg ösztök, vendégösködtök, szegény öregapátokkal semmit se törödtök. - Dadó fekszik és a négy pásztor énekelve körül táncolja:

Kelj fel immár Dadó, ne aludjál, rosszabb vagy egy száz eszten-dős csikónál. Ha fölfogom én a furkós botomat, majd kiegyengetem azt a puklás hátodat. - Erre a pásztorok mind ráütnek a Dadó hátára. Dadó erre föláll és elkezdik énekelni: Dicsőség meny-nyben az Istennek, Békesség földön az embernek, Az angyali se-regek, Vigan így énekelnek, Dicsőség, dicsőség Istennek.

A pásztorok egymástól kérdezik: - Hát te mit álmodtál?

Feleli az egyik pásztor: A gazduram akkora kolbászt akasztott a nyakamba, hogy egyik végét rágtam, a másikat nem is láttam.

A másik pásztorától is kérdezik: - Hát te pajtás mit álmodtál?

Feleli: Nekem meg olyan hosszú kolbászt akasztott gazduram a nyakamba, hogy egyik vége a Dunába, másik a Tiszába.

Végül kérdezik a Dadót: - Hát te Dadó mit álmodtál? Dadó: Én szerelmes pajtásom azt álmodtam, hogy az én szakállamban tücskök, bogarak fészkeltek, majd kirázom belőle. / Megrázza a szakállát./

Erre a gazda pénzt vett elő és odaadta nekik. A betlehemezők el-kezdték énekelni: Pásztorok keljünk fel,

Hamar induljunk el
Betlehem városába
Rongyos istállócskába
Siessünk, ne késsünk,
Hogy még ezen éjjel odaérhessünk,
Mi Urunknak tiszteletet tehessünk.

Karácsony este a fiatal gyerekek és legények kolompolni is szoktak és ostorral durrogatni, amit a csordástól és kanásztól vettek át, érte nem kaptak semmit, csupán felhívták a figyelmet Jézus születésére.

Mellékelt tárgy: betlehem és kolomp.

7. Aprószentek, december 28, Sibárolás: Sibár vékony füzfa vesszőből kέα szült. Ismert az egyszálas és kétszálas. Az egyszálas, ez volt Legények mentek a lányos házhoz sibárolni. Sibárral megcsapkozták a család tagjait, főleg a lányokat, asszonyokat, hogy egészségesek legye-nek, az asszonyok jó pogácsát süssenek, a lányok jó vizhordók legyenek.

GONORRÉ'S -
ZAJKELTÉ'S

20

ezt mondtk: Friss légy, jó légy, egészséges légy! Ha vizért küldenek bort hozz! J szófogadó légy, engem is szeress, ne csak a másikat!/Sokszor a lányok padlásra is menekültek, hogy meg ne verjék őket./

Mellékelt tárgy: Sibár.

KLAV
8. Pozsovics bot. Régen lakodalomba háromszor hívták a vendégeket. Először a gazda, másodszer a Pozsovics, harmadszor a menyasszony és a vőlegény. Pozsovics legtöbbször a falusi kanász volt. Lakodalomkor ő vezette a násznépet. Botját, mely nem faragott volt, lányos háznál az asszonyok diszitették fel, A botra a menyasszony fejkendői közül tűztek fel néhányat, meg felfűzött pattogatott kukoricával, színes papírral, szalmaszállal ékesítették. A Pozsovics ezzel a bottal hujjogtatott a lakodalmas vendégek előtt. Másnap reggel ő ment el az éjjel eltávozott vendégekért és botjával hadonászva hajtotta vissza őket kocsonyázni.

LAKODALOM
Pozsovicsnak kalapja is ki volt diszítve, selyem papírral, színes papirokkal, pattogatott kukoricával és szalmaszállal.

Mellékelt tárgy: Pozsovics bot és kalap.

9. Kálamista konty./Református konty/ Menyasszonytánc megkezdése előtt éjfél körül tették az új menyecske fejére, melyet azután ünnepeken továbbra is viselt. Részei: horgolt, több fodorból álló csipkerész, melyet selyemből, vagy finom papírból készült színes virágokkal diszitettek, ehhez kapcsolódott a kontyrész, melyhez széles, színes mintájú szalagokat fűl alakban visszahajtva varrtak. Ezeket keményebb tartásu papírral béleltek, hogy jobban álljon. E konty alá fekete selyemből készült hajszoritót tettek, melyet mélyen lehuztak V alakban a homlokukra, oldalt fülalaku kiképzéssel is ellátva. A kontyrészt - a horgolt csipkét szabadon hagyva - kontytakaróval, ugynevezett kisruhával borították, melyet az álluk alatt tüvel lazán fogtak össze. Az efajta kontyot lehetett boltban is venni, de maguk is készítettek. Csipkerészt maguk horgolták, takarót, szalagokat, virágokat úgy vették bele. A konty készítés módját kontykötésnek nevezték.
Mellékelt tárgy: református konty.

Z
P
Násznagy bokréta. Rózsaszín bokréta, szalaggal ellátva. A násznagyok iratták be az ifju párt az egyházi hivatalnál.

10. Keresztelési selyemkendők. Kereszteléskor a keresztszülők a kislány pólyájára paplan helyett sok selyemkendőt raktak, úgy, hogy a sarka mindegyiknek lásson. A kendők különböző színűek voltak. Azért tettek rá sokat, hogy majd sok kérője legyen a leánynak, ha felnő. A fiu pólyáját csak egy selyemkendővel borították, - legtöbbször égszínűvel, hogyha megnő csak egy lányt vegyen el feleségül, csak egyet kéressen meg.

Mellékelt tárgy: bölcső pólyával és selyemkendőkkel.

11. Komavéka, paszit. Keresztelés után a komaasszonyok megbeszélték, hogy ki, mikor viszi a paszítot, komavékát a betegágyas asszonynak. Három héten belül, háromszor vitték a komaasszonyok. Nagy fonott vékában, vékaruhával letakarva a fejükön. Először tyukhuslevest tyukhussal, egy tányér rétest vittek. A másodszori komavéka husos-káposzta fánkkal. Harmadszor vitték a kukorist, mákos és diós patkót és minden alkalommal egy-egy üveg bort. Ezt a paszítot gyermek születésekor egymásnak viszonozták. Mikor a vékát vitték fejükön, alá tekercest tettek.

Mellékelt tárgy: Komavéka tekerccsel.

12. Temetéskor használt koszorúk és bokkréták. Ha fiatal lány halt meg, akkor menyasszonyi ruhába felöltöztették, a fejére tornyos mirtusz koszorút tettek. Temetőbe fiatal legények vitték és koszorus lányok kísérték. Ha legény halt meg, akkor annak a kalapjára fehér szalaggal ellátott bokkrétát tűztek. A mellére is ugyanezt tették, va gyis vőlegénynek öltöztették. Ez volt a gyakoribb, de emlékeznek olyanra is, amikor fiatal lány halt meg, akkor egy tornyos mirtusz koszorút tányérra tettek és azt egy legény vitte a koporsó előtt, aki a vőlegényt jelképezte. Mikor a koporsót leengedték a sirba, koszorút is utána dobták. Ha legény halt meg, annak pédig koronát készítettek mirtuszból, amit a temetési menetben egy lány vitt tányéron és a koporsó leeresztésekor beledobtak a sirba.

Mellékelt tárgy: mirtusz koszorú, mirtusz korona, bokkrétás kalap,

3 bokréta.

Somogyudvarhely, 1979. március 29.

Adatközlők afelnőtt honismereti szakkör tagjai.
Beküldték az Udvarhelyi Honismereti Szakkörök.

Megjegyzés. Az ironnal aláhuzott tárgyak eredetiek.